

Sinkó Ervin elbeszélései*

Úgy tartottuk számon mint igényes tanulmány író, a marxista esztétika törvényeinek következetes alkalmazóját. Tanulmányainak központi problémája a realizmus. Tehát elméletben és gyakorlatban egyaránt a valóság tényeinek kimutatását és egymásközötti kapcsolataiknak felkutatását tekinti elsőrendű feladatnak. Ilyen értelemben járja körül egy-egy tanulmányában a dráma, történelem, forradalom kérdéseit, a realizmusnak, mint a tökéletes ábrázolásnak megjelenését a történelemben és fejlődését napjainkig, felfedezve a szocialista realizmusnak, mint egy új lehetőségeket rejtő módszernek csiráit századunk irodalmában. Az elméletnek és a gyakorlatnak ritkán találjuk meg összefonódását egy író egyéniségében. Általában megszoktuk, hogy kétféle író-típusról beszéljünk. Az egyik az, aki alkot, az életnek és a társadalmi jelenségeknek megjelenési formáit adja képekben, a másik típus, a meglévő, az állandóan szaporodó képtömegből következtetéseket von le, törvényszerűségeket állapít meg, osztályoz, szóval megpróbálja azt a hatalmas anyagot, amit íróemberek hordtak össze, rendezni, értékelni és megállapítani azt a rendkívül érdekes folyamatot, amellyel az író képekbe foglalja a magakörül látott és a maga módján felfogott és átdolgozott társadalmi jelenségeket. Az első típus az íróé, a költőé, a másik pedig az elméleti íróé, kritikusé, irodalomtörténészé. Paradoxonnak tűnik, de talán a marxista irodalomban van legjobban ez a differenciálódás. Gorkij a kivétel, és Lukács György, Franz Mehring a szabály. A polgári irodalomban megtaláljuk még az irodalom és a tanulmány szorosabb kapcsolatát. Ott a tanulmány is szubjektív műfajjá lett, megtöltődött lírával, az író úgy beszélt könyveiről, élő és halott költőkről, írókról, mint megírt regényeiről, verseinek hőiséiről, vagy mint saját magáról. Legjellemzőbb példa erre talán Babits Irodalomtörténete, vagy Németh László tanulmányai.

Sinkó Ervinnél az elmélet és a gyakorlat ritka összetalálkozását szemlélhetjük. Regény- és elbeszélés író, költő, esztétaikus. Elbeszéléseit is a teljesség, tehát a realizmus jellemzi. Írásomban a realizmus szempontjából próbálok megközelíteni elbeszéléseinek világát, megpróbálom az elmélet Sinkó Ervinjének szempontjából értékelni elbeszéléskötetét.

Az első, ami szembeötlik a kötet elolvasása után az, hogy hús-vér emberekkel, határozott fizionómiájú emberekkel állunk szemben. Azt hiszem kevés elbeszéléskötetre mondhatjuk ezt rá, amelyet háború utáni irodalmunkban megjelentek, igaz azonban az is, hogy ez a gyűjtemény a két háború között született, de megjelenésével még ma is aktuális, tehát dokumentációs erejű. A realizmus elvének egyik alaptétele a teljesség. Nem szereti a relief-szerű ábrázolást. Alakjait úgy mintázza meg, hogy minden oldalról körül

* A kötet horvát nyelven jelent meg a zágrebi Zora kiadóvállalat kiadásában, mint a Kis könyvtár (Mala biblioteka) sorozat 56. kötete.

lehesen jární őket, hogy ne csak testi mivoltukban, de pszichológiai bonyolultságukban is felfoghatók legyenek. A pszichológia különleges szerepet játszik éppen Sinkónál. Íróink igyekeztek elkerülni ezt a problémát, vagy ha már nem sikerült megkerülni, hát leegyszerűsítették, és harmadrangú tényezőként kezelték. Sinkónál, aki ebben az elbeszéléskötetben kitörölhetetlenül a francia realizmus tanítványa, és érzésem szerint az öregedő Flauberté és Anatole Franceé, hőseit messzebbre tolja magától, nem engedi magához közel őket, még az önvallomászerű Elemér főhadnagyban sem. Távolságot érzünk közöttük és hősei között. Ugyanakkor egy más jellegű tágasság is állandóan ott van alakjai mögött: a széles horizont, a tágas világ, a társadalmi élet és érzelmek világa. A jó írások mindig ennek a tágasságnak az érzését keltik bennem. Érzem rajtuk, hogy nem egy szűk szemlélet, vagy egy szűkreszabott világ szülte meg, hanem az író tág szemléletmódja és a társadalmi valóság teljes és termékeny összműködése. A tágasság mindig érdem írónál. Még nagyobb érdemnek számít egy írónál, aki elvének és döntő kritériumának tartja a marxista esztétika követelményeit; a társadalmi változás irányának meghatározását. Sinkónál éppen ez a tágasság, éppen ez a szabad úr, amit hősei mögött érzünk, teszi lehetővé, hogy betekinthesünk a háttérbe, oda, ahonnan a hősök jöttek, vagy tartoznak, oda, ahol alapjában véve irányítják az előttünk mozgó és élő embereket. Sinkó Ervin elbeszéléskötete három ilyen háttérbe, helyesebben három ilyen világba enged betekintést. Az első, az I. Világháború előtti Magyarország világa, a másik a magyar októberi forradalomé, a harmadik, az emigrációé. Legteljesebbek az első két csoport elbeszélései, jóval soványabbak ezektől a Párizsi, általában az emigráció világát megelevenítő részek.

Ertékével és terjedelmével is kiemelkedik a kötetből az Elemér főhadnagy. Ez a több mint száz oldalas, kisregénynek is beillő elbeszélés első látásra tisztán pszichológiai problémák megoldásának tűnik. Mélyebben azonban a társadalmi ellentétek egész hálózata húzódik meg, és aki belemerül az elbeszélésbe, feltárul előtte egy kis világ, egy egész világ, a gyermeki életnek, intrikáknak küzdelmeknek finom háttérébe. Ebben az elbeszélésben, amely, a kötet végén írt önéletrajz tanulása szerint a legfiatalabb írás a kötetnek, a gyerekkor rajzán túl, megjelenik egy másik is, a társadalomé. A dzsentroid magyar hivatalnokok, a polgáriasodó gazdag németek, a magyarosodó zsidók társadalma, két gyerek és egyben két osztály ellentétének pszichológiailag indokolt küzdelmén keresztül. Ha ellenvetések teszünk is az író túlságosan pszichológizáló módszere elen, (túlságosan nagy jelentőséget tulajdonít az emberek életében a lélektani okoknak és sokszor az az érzése az olvasónak, hogy Freudnak igen sokat köszönhet az író), csak azért tesszük, mert sokszor háttérbe kerül a társadalmi ok, és nagyon előtérbe kerül a lélektani. Tudjuk, hogy a gazdag úrifüú és a szegény útkaparó fia között nemcsak olyan gyerekesek az ellentétek, az elbeszélés további folyamán fel-fel villan, hogy itt tulajdonképpen késhegyre menő harc folyik, uralkodó osztályok és proletariátus között, amelynek képviselői már öntudatos emberek, öntudatos szocialisták. A vonal azonban nem következetes az elbeszélésben, hosszúra nyúlt és bizony a kicsúszási felület megnagyobbodott ezáltal. Az Elemér főhadnagy című elbeszélésében Sinkónak nem sikerült összhangba hozni a pszichológiát a társadalmi ábrázolás következményeivel. A kettősség sokat ront az amúgy értékes és hálástémájú elbeszélésen.

Az Osztrák-Magyar Monarchia társadalmi életét tartalmazó elbeszélések legkitünőbbje és a kötet legsikerültebb írása is egyúttal, a Szezelem című.

Ebben benne van minden, ami Sinkó elbeszéléseit értékesekké teszi, és teljes egészében tartalmazza Sinkó elbeszéléseinek minden erényét: érzékét a lélektani problémák iránt, finomvonálú meseszövést, az ember minden megnyilvánulásának tisztelet és a társadalmi élet szemléletének biztonságát. Az elbeszélés rövid és ott van a végén a pszichológiailag befejezett poén is, ami a rövid elbeszélésbe zsúfolt feszültséget megoldja. Miről szól ez a kis elbeszélés? Emberekről, akiket a nyomorúság, a zsellérsors kiszakított otthoni életükből; a férfit kiragadta családjá köréből, a nőt férje mellől és egy képviselő szolgálatába sodorta őket össze. Az asszonynak otthon férje van, az embernek felesége és két gyereke. És a két szolga között is meg van az ellentét. A képviselő és szolgálai ellentétéről nem is értesülünk. Annuska, a szakácsnő arra gondol, ha ez az ember nem lenne, az ő ura szolgálna most itt; a férfi, hogy milyen jó lenne, ha felesége tudna itt főzni. Szóval nem túrték egymást és egy este mégis egymás karjába sodródtak. A lélektani megfigyelése nincsen az elbeszélés terhére, nem érezzük ballasztnak, mint az Elemér főhadnagyban sokszor éreztük. Két teljesen kidolgozott portré a két ember, társadalmi és lélektani ellentéteikben. A társadalmi háttér, ami Sinkó minden elbeszéléseinek biztos alapja, itt is széles, és a magyar társadalmi fejlődésnek egy szakaszának osztálytagozódását mutatja. A harc a szegényparasztságon belül is folyik, az ellentétek kiélezettek, és szimbólikus erejű az összetalálkozásuk és ölekezésük.

A csoport, amelybe ezek a háború előtti elbeszélések tartoznak, a társadalmi állapotok néhány jellemző vonását tartalmazzák. A szegényparasztságon belül jelentkező osztályellentéteket, a magyar társadalom néhány összetevő csoportjának jellemző fejlődési irányát, a tehetetlenségbe fúló magyar uralkodó osztályét, a magyarság uralkodó rétegéhez idomuló és feltörekvő zsidóságét, a német gazdagparasztok polgárosulási törekvéseit; a magyar parasztság városba özönlését, és azt a felmorzsolódási folyamatot, amelybe itt került. A városba, amelyet nem tudott magáénak tekinteni és nem tudott ott megszokni, ahol örök idegenként járt-kelt, éhezett és nyomorgott, kicsúszott a bezönlők lába alól a föld is; a faluba visszatérők ijedten látták, hogy míg ők távol voltak, a faluban nagy változások történtek. Ugyanakkor nem vették észre, hogy ők változtak meg, ők vettek fel új szokásokat, új szemléletet, új erkölcsöket. (Elemér főhadnagy, Szerelem, Paradicsom). Azután az aratósztrájkok küzdelmei, a bebörtönzések, önkény, csendőrterror. (Visszatérések).

Az elbeszéléseknek a második csoportja a magyar forradalomról szól, amelynek igaz történetét még máig se írták meg, sem a történelem tudományos módszerével, sem az irodalom más módszerű ábrázolásával sem. Eddig csak az ellenforradalom dühös és gyalázkodó, elfogult és nagyon is egyoldalú szempontjából olvashattunk pár verset, pár írást, naplót, emlékezést. Igyekeztek elkendőzni mindent, ami igazi valóságban mutatta volna meg a magyar népnek ezt a fontos megmozdulását. Sinkó aktív résztvevője ennek a harcnak, íráskészségének erejével és a marxista világszemlélet segítségével megővta magát a kisiklásoktól, és sikerült neki, pár emberi vonáson is keresztül megmutatni néhány döntő és lényeges jegyét. Az emberi kapcsolatok segítségével az ember belső történésein keresztül közelíti meg a forradalmat és úgy ábrázolja. Képeket vetít elénk itt is, sőt ezekben az elbeszélésekben hőseit még messzebb tolta magától és a sorok között ott érezzük azt az anatólefrance-i humort, amely írásait minden mástól megkülönböztethetőkké teszi. Evvel nézi Sinkó intellektuál hőseit, aki a forradalomba kerül, és a forradalom leve-

rése után elvesztve állását, nyomorog, fokról-fokra süllyed, nyomortanyákról-nyomortanyákra vándorol, és aki nem rendelkezve élettapasztalattal, altruista emberek könyörületébe bízva azt reméli és azt szeretné elhíttetni magával, hogy azok majd egy napon megszánják és kegyeret juttatnak neki. A Shakespeare-idézgető naív tanárt, végül is egy autó tapossa halálra. (Ködben). Az átmenetet a forradalomba mindenesetre az Elemér főhadnagy jelenti. Hősei ebben az elbeszélésben ellenséggént találkoznak a forradalomban, az egyik a forradalom oldalán, a másik az ellenforradalom oldalán, és a forradalom résztvevője, az útkaparó Pista, az öntudatos szocialista, opportunistá lesz. A másik elbeszélése, amely jellegzetesen társadalmi gyökerekkel rendelkezik ez az András gazda című. A parasztságról szól, a gazdag, hadigazdag parasztról, aki még a frontra sem ment ki és aki a forradalom kitérősekor Pestre megy és otthon a fiai maradnak. Gyűlöli a munkásságot és fél tőlük; mindig köp, ha találkozik velük; és természetesen, hogy a fehérterror nemzetörségébe sodródik. Egy járőr vezetője lesz, önkényeskedik, rabol és a végén, mert gőgje nem engedi meg, hogy parancsoljanak a »falu első emberének«, sértődöttségében szívszélhűdést kap és meghal. Benne van a parasztság kulákrétegének sok jellegzetes vonása, sok olyan elem, amely döntően hatott a magyar társadalomnak ebben a szakaszában. Ebből a csoportból messze kiemelkedik a Ködben című. Témája a francia realisták tollára való és Sinkó természetesen ki is használja a témában rejlő lehetőségeket. Finom szkepszis, szánakozó ironia van minden sorában. Sinkó mértékletes író, főleg nem deklamál, nem ír a hőseinek társadalomtudományi értekezést, hiszen a tendencia így is ott van minden mondatában, hőseinek minden mozdulatát ez irányítja. Ez teszi még közepes írásait is egy fokkal értékesebbé, ez emeli művészi hitelüket és az író emberi hitelét is.

A harmadik rész a franciaországi élményekből íródott. Itt van a legtöbb személyes emlék, átélés, de itt van a legtöbb átlagírás is. Kisiklott az a talaj, amelyen állt, és amely olyan biztonságot nyújtott neki akkor, amikor a magyar társadalom problematikáját ábrázolta. Kuszább az emigráció világa, mint a hazai bonyolult társadalmi állapot. A nemzetközi proletariátus emberei élnek itt egymással, német, francia forradalmárok, fölbukkannak megkínzott, hazátlanná vált emberek, akik itt is élnek tovább emberi életüket, szeretnek, szenvednek, küzdenek és keresik az igazságot, kovácsolódnak bennük a tudat, amit az egyik elbeszélésének végén így foglalt össze az író: »Hogy érdemes küzdeni ezt már azelőtt is tudtam. De azóta megtanultam még egyet: győzni kell, érzem, hogy a győzelem kötelesség. Tulajdonképpen ez az egész« (Ez az egész). Már az előző csoportoknál rámutattunk, hogy Sinkó szereti ezeket a groteszk embereket, és szívesen közeledik hozzájuk. A Ködben naív tanár alakjának méltó társa az egészen más fából faragott George, akit nem szeretett senki, akit éppen szeretete miatt, hagyta ott a felesége. Ezek az emberek, ezek a ferde hősök egy jó adag naivitást örököltek, amelyen a finom szkepszis csendesesen szórakozik. A harmadik kötetben sokkal több az emberi, mint az első két részben. Sokáig nem lehet elfeledni az Első napom Párizsban című elbeszélés hangulatát.

A kötet kétségtelenül értéket képvisel, fiatal elbeszélőink haszonnal forgathatnák és nagyon érdekes és figyelemreméltó az, ahogyan a valósághoz közeledik és megragadja. Azt föltétlenül megtanulnák, hogy a valóság olyan változatos és olyan gazdag, hogy hajlékony tollat és emberi melegséget, megértést követel attól, aki művészi módon akarja tükrözni. Ahány elbeszélés

van, annyi külön műfaj, annyi tükör, amelynek valamennyinek a társadalmi élet a foncsora.

Ellenvetést csak annyit kellene tenni, hogy hiányzik belőle a mai társadalmi változások ábrázolása. Sinkó rendkívül érdekes önéletrajzában ezt írja: »Most pedig írni kellene, többet írni mint valaha, írni a harcokról, és a hősekről, emberi melegségről, emberi nagyságról; mindenről, amit ebben az országban láttam és napról-napra látok«.

Ennél szebb feladatot író nem is tűzhet maga elé. Ez a kötet lezárt vaiaimit: a küzdelmes multat. Várjuk az újabb köteteket, amelyek a jelenről, rólunk szólnak.

Bori Inre